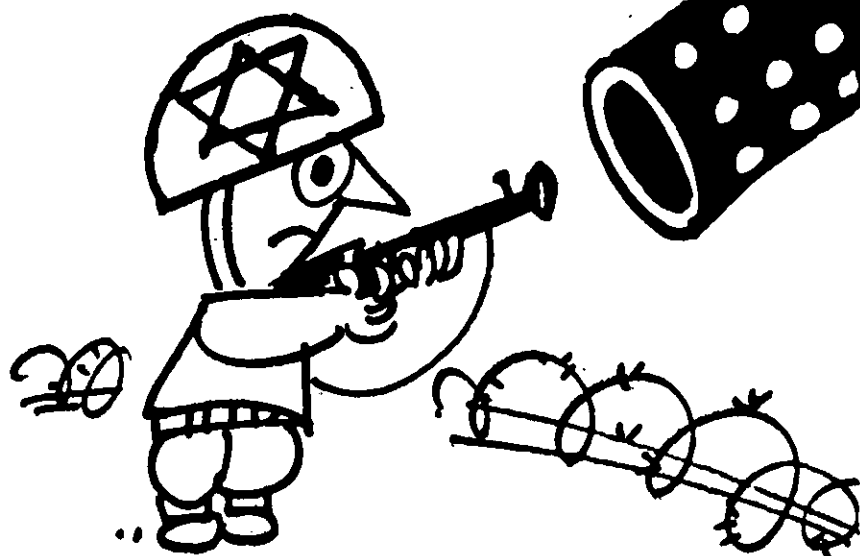

הרקע למלחמת ששת הימים

בעיני הערבים

מצרים וקניסטה למלחמה

ד"ר יונה

تأخذ من كل شطوط الأرض وموانئها وتديها.
وف ألف ميدان تحرير
وف قلب سهول أمريكا الجنوبية ..
وف انحولا وغطان الفستام ..

في همس الموج الساكت متظمن ليك ..
في النسمة الي شايه في انفاسها انفاسك ..
والي بتعلي وتنزل وترفرق على سينا
وتعد. عا ألف مدنه ..

קודת-מבט ערבית, ועל כן יתבסס בעיקרו על פרסו-
מי העיתונות הערבית ועל השידורים הערביים.*
כמובן, עדיין לא התפרסם הכל — וללא ספק תיוו-
תרנה נקודות רבות וחשובות בבחינת נעלם כל עוד
לא ייפתחו הארכיונים המדיניים של מדינות ערב,
ובמיוחד — אלה של מצרים. למרות זאת מאפשר
גם החומר שכבר פורסם לשרטט תמונה נאמנה על-
אודות צעדיהם המדיניים והצבאיים של שכנינו בתקו-
פה הרת-גורל באשר לקיומה של מדינת ישראל; כן
משקף חומר זה היטב את האווירה ואת הלך-הרו-
חות ששררו באותו פרק-זמן בעולם הערבי. לצורך
מאמר זה בחרנו להגביל את עצמנו לחומר שהת-

נבוא
סיכומי-ביניים והערכות ראשונות על-אודות מלחמת
ששת הימים החלו מתפרסמים ימים ספורים בלבד
לאחר תום הקרבות. בחודשים שחלפו מאז המלח-
מה הוצפנו בשפע פרסומים — מהם קצרי-יריעה
ומהם מקיפים יותר — על-אודות המלחמה ושלו-
שת השבועות שקדמו לה. פרסומים אלה התבססו
בעיקרם על תיאורי-לוחמים ועל חומר מן העיתו-
נות הישראלית והבין-לאומית. דהיינו, הם מתארים
בעיקר את אשר התרחש בישראל ערב המלחמה —
ואת פעולות צה"ל לפני המערכה ובמהלכה. מאידך
גיסא — אשר אירע בתקופה הנדונה במדינות ערב,
שימש בדרך כלל כהארת-רקע בלבד לתיאור הצד
הישראלי.

במאמר זה ייעשה ניסיון לתאר את המאורעות מנ-

* ברצוני להביע מעל במה זו את תודתי העמוקה לרס"ג ד., אשר
סייע לי רבות באיסוף החומר.

פרסם מאז 13 במאי עד ליום בו פרצה המלחמה — 5 ביוני. אמנם, החומר שהתפרסם — וממשיך להתפרסם — בעיתונות הערבית מאז פרוץ המלחמה ול-אחריה מעניין ומאלף; אולם, הוא נושא כולו את חותם התבוסה שנחלו מדינות ערב במלחמה — ולפי-כך רבים בו דברי ההתנצלות והטחת האשמה כל-פי גורמים ואישים שונים, הגזמות ו„חכמה שלאחר מעשה“, ולמרות העניין הרב הטמון בהם — אין ספק כי התמונה המתקבלת מהם מסולפת לא במעט על-ידי הכותבים או הנואמים הערבים. להדגמת קביעה זו די להזכיר, כי בעת ועידת-הפסגה של שלי-טי מדינות ערב, שנערכה לאחר המלחמה בח'רטום בירת סודאן, נאמר בפומבי, כי התעמולה הקיצונית והאיומים בהשמדתה של ישראל, שאיפיינו את דב-ריהם של שופרות-התעמולה הערביים, היו בעוכרי

„העניין הערבי“ באשר — כך טענו הדוברים — לא היתה לערבים כל כוונה אמיתית לממש את איו-מיהם. רבים במדינות המערב נוטים, אמנם, לקבל הצהרות-בדיעבד מעין אלה; אך דומה כי אין כל סיבה שגם אנו בישראל נלך שולל אחר דיבורים „מתונים“ ו„ריאליסטיים“ אלה — שהרי בסופו-של-דבר נסגרו המיצרים בפני השיט הישראלי בכוונה ברורה להחניק את קיומנו הכלכלי, וצבא שמנה כמאה אלף איש לא בכדי רוכז לאורך גבולה הדרומי של ישראל. מכאן עולה בעליל כי כדי להבין נכונה את ההתפתחויות שהביאו למלחמת ששת הימים, חייבים אנו להצטמצם לאשר התפרסם תוך כדי ההתרחשויות — ולא לאחריהן, שכן דברים אלה, והם בלבד, משקפים את כוונותיהם האמיתיות של שליטי מדינות ערב.

תחילת ריכוז הכוחות בסיני

מדי בוקר קורא קריין רדיו קהיר, בחדשות השעה 0600, את הכותרות הראשיות של העיתונות המקומית לאותו בוקר. בדרך כלל נכללת קריאת הכותרות גם בשידור החדשות בעב-רית ברדיו קהיר בשעה 0630. אף כי בחירת הכותרות לשי-דורים בלשון העברית סלקטיבית, ומותאמת לאופיים המגמתי של שידורים אלה. בשידור החדשות בעברית ב-13 במאי 1967, נקראו מן העיתונות היומית, בין השאר, הכותרות הב-אות: „ישראל מאיימת לפלוש לסוריה“, „הגברת המתיחות ב-גבול סוריה-ישראל“. כבר יום קודם לכן, וכן ביומים הבאים, שידר רדיו קהיר בהבלטה את הכרזותיהם של ראש-ממשלת ישראל, שר-החוץ והרמטכ"ל רב-אלוף רבין, אותן נשאו לרגל חגיגות יום העצמאות. ה-19 למדינת ישראל. לדברי פרשני הרדיו, כללו הצהרות אלה איום גלוי לתקוף את סוריה. בשי-דורים ובדברי-פרשנות אלה, נכללו הסיסמאות הרגילות בדבר הקשר בין ישראל למדינות-המערב האימפריאליסטיות — אך נשמעה בהם גם נימה נוספת: בתוקף חוזה-ההגנה שנחתם

באוקטובר 1966 בין מצרים לסוריה, אין זו האחרונה ניצבת עוד בודדה מול האיום הישראלי. אופייניים לנימה החדשה של השידורים היו דבריו של פרשן רדיו קהיר ב-14 במאי:

„הכרזותיהם של אבא אבן ולוי אשכול, בהן מואשמת סוריה בשיגור פדאניים לישראל, מצביעות בבירור על ניסיון מצדם להכין את דעת-הקהל העולמית כדי לחפות על מעשה-תוקפנות ישראלי חדש. אם תעז ישראל לצאת להרפתקה חדשה, כדי לשרת את מטרות ארה"ב, בריטניה והריאקציה באיזור כולו (קרי ירדן, סעודיה, לוב ותוניסיה) — תיתקל, ללא ספק, בתגובה מספקת לא רק מצד סוריה, ולא רק בתוקף הסכם-ההגנה המשותף (עם מצרים), אלא תמצא את העמים כולם מלוכדים בחזית אחת...“

לכאורה, הכל שגרתי; לפרשנויות מעין אלה הורגלנו, כפי שהורגל אליהן העולם הערבי במשך השנים האחרונות, בלא שאירע דבר בעקבותיהן. אמנם, בפרשנות שצוטטה לעיל הודגש קיומו של הסכם-ההגנה בין שתי המדינות ה„מהפכ-ניות“, אולם לא היה בה ובדומות לה, כשלעצמן, אפילו כדי רמוז בדבר העתיד להתחולל באזורנו במשך שלושת השבו-עות הבאים.

כאמור היה הכל שגרתי — לכי-אורה; אולם עוד בו ביום, 14 במאי, שודרו ברדיו קהיר גם ידיעות אחרות — בעלות משמ-עות שונה לחלוטין: הפיקוד ה-צבאי העליון של מצרים התכנס לדיון בראשותו של המושיר (פילדמרשל) עבד אל-חכים עאי-מר — סגן ראשון לנשיא מצרים וסגן-המפקד העליון של הכוחות המזוינים — ובו הוחלט על שלי-חתו של הרמטכ"ל, פריק אואל (גנרל) מוחמד אל-פאוזי¹ — כי-אופן דחוף לדמשק. בשעות הצה-ריים פורסמה על-ידי לשכתו של סגן-המפקד העליון „פקודת-קרב מספר 1“². בפקודה הסביר עאמר

1. הערות — ראה עמ' 102-104.

צבאות ערב נעים לחזית

האיחוד הערבי ("רח אליזס", מצרים)

לכוחות המזוינים את הרקע המדיני לאירועים, וכן את הער-
כתהמצב של הנהגת המדינית של מצרים באשר למטרות
אותן שאפה ישראל להשיג ברכזה את כוחותיה מול החזית
הסורית. בהמשך הפקודה, ניתנו לכוחות ההוראות דלהלן:

(א) גיוס הכוחות המזוינים;
(ב) העלאת דרגת הכוננות של הכוחות המזוינים לדרגת כוננות-
מלאה לקרב החל משעה 1430 ב-14 במאי;
(ג) העוצבות והיחידות שנקבעו בתכנית המבצעים ינועו ממקום-
חנייתם הנוכחי לאזורי-הריכוז שנקבעו להן בתכנית;
(ד) הכוחות המזוינים יימצאו בכוננות מלאה לביצוע משימות-
הקרב בחזית ישראל, בהתאם להתפתחויות.
בשעות-הערב המוקדמות החלה המכונה הגדולה בפעולתה —
היחידות הראשונות, הנמנות על כוחות-היבשה של מצרים,
עזבו את מחנות-הקבע שלהן באיזור התעלה, חצו והחלו
בתנועה מזרחית. כן הוחל בגיוס חלקי של המילואים³. שלא
כמקובל, ניתן לפעולות אלה פומבי רב בכל שופרות-התע-
מולה של מצרים — כולל שידורים מפורטים בטלביזיה. רדיו
קהיר ורדיו אש"פ (ארגון השחרור הפלשתינאי) הודיעו:

"סוכנות רוטר מסרה, כי יחידות של הצבא המצרי החלו בעות ב-15
במאי אל מחוץ לקהיר. הסוכנות מדווחת, כי הקלות בה נעו הכוחות
מעידה כי צעדים אלה נעשים על-פי תכנון מוקדם".

ב-14 במאי חזרה לקהיר משלחת של חברים ב"מועצת האומה"
(הפרלמנט המצרי) בראשות יו"ר הבית הנור אס-סאדאת,
מביקור ממושך בברית-המועצות ובמדינות נוספות של הגוש
המזרחי. כפי שמסר נשיא מצרים מאוחר יותר, בנאום "הת-
פטרותו" ב-9 ביוני, הביאו עמם חברי המשלחת ממוסקבה
ידיעות ביון, שנמסרו להם על-ידי הסובייטים, בדבר ריכוזים
גדולים של כוחות צה"ל באזורים הצפוניים של ישראל —
ובכוננתם לתקוף את סוריה.

ביומיים הבאים המשיכו שופרותיה של מצרים ליתן ביטוי
פומבי רעשני לתנועתם של הכוחות לעבר סיני וכן לכוננותה
של מצרים להביא, הפעם, לכלל מימוש את הסכם-ההגנה שלה
עם סוריה — אם תותקף זו. כך, לדוגמה, שידר רדיו קהיר
בבוקר 16 במאי את הקטע הבא מגליון "אל-אחראם" של
אותו יום:

"מצב חירום הוכרז בצבא מצרים בעקבות המתיחות בקוי שביתת-
הנשק בין סוריה לישראל, בעקבות הריכוזים הצבאיים הגדולים
(של ישראל) והאיומים שהושמעו בה בפומבי — כי מתכוננת היא
לעלות על דמשק... לכתב העיתון נודע ממקורות מהימנים, כי
מצרים תיכנס למערכה נגד ישראל אם תהא
סוריה מטרה לתוקפנות, אשר תאיים על אד-
מתה או על ביטחונה..."

אחמד סעיד, פרשנו הנודע של "צות אל-ערב"⁴ שילב בשי-
דורו ב-16 במאי נימה קיצונית ומאיימת, שתוך ימים מעטים
הפכה נחלתם של כל אמצעי-התעמולה של מצרים:

"קהיר עומדת לצד דמשק בכל כוחה, ומגייסת את צבאה ואת
כל אמצעי נשקה למטרה זו (ההגנה על סוריה)... אנו מכריזים
כאן, מקהיר, כי האויב לא ינחיל (הפעם) אותה תבוסה שהנחיל
בשנת 1956; שכן הפעם תהא זו מלחמה מקיפה,
ואנו החלטנו כי כל הערבים יקחו בה חלק... יגשים נא אשכול
את איומו, כדי שיראה עצמו מותקף על-ידי צבאות ערב מסוריה
ומסיני... מצרים והממשלות המהפכניות וההמו-
נים הערביים עומדים נכונים לקראת המערכה
וקוראים לאשכול ולכוחות האימפריאליזם לנסות לבצע את
זממם — כדי לחרוץ את גורלה של ישראל... אנו מחכים
לכם בגבול".

בסכמו את התפתחות המאורעות בימים הראשונים למתיחות,
אמר עבד אנ-נאצר בנאום אשר נשא ב-22 במאי:

"ב-13 במאי הגיעו אלינו ידיעות מבוססות⁵, לפיהן מרכזת ישראל
בגבול סוריה כוחות מזוינים גדולים, הנאמדים ב-11 עד 13
חטיבות; כוחות אלו חולקו לשתי חזיתות — חזית מדרום
לכנירת וחזית מצפון לה. (כן קבעו הידיעות) כי ההחלטה היש-
ראלית, שנתקבלה באותו זמן, קבעה לצאת לפעולה תוקפנית
נגד סוריה החל ב-17 במאי. גם לסוריה היתה אינפורמציה
כזאת. על יסוד ידיעות אלו נסע הפריק-אואל פוזי לסוריה כדי
לתאם בין מצרים לבין סוריה. אמרנו לסורים, כי החלטנו,
שאם תהיה תוקפנות נגד סוריה, תיכנס מצרים למערכה מן
הרגע הראשון. זה המצב שהיה ב-14 במאי. הכוחות החלו לנוע
בכיוון סיני כדי לתפוס את מקומם הטבעי (שם). ב-22 במאי
מסרו סוכנויות הידיעות, כי תזוזות אלה היו, בוודאי, תוצאה
של תכנית מחושבת, שנקבעה מראש. הנני אומר, כי העניינים
התפתחו בדיוק כפי שאני אומר לכם עתה. עד 13 במאי לא
היתה (לנו) כלל מחשבה בעניין זה (של הכנסת הכוחות לסיני)
בהנחה, כי ישראל — כפי שהיינו סבורים — לא תעז לבצע
פעולה תוקפנית נגד מדינה ערבית כלשהי, ולא תעז להשמיע
הצהרות כאלה..."

סילוק כוח-החירום של האו"ם

ב-16 במאי נערכה ישיבת הפיקוד הצבאי העליון, בראשותו
של המושיר עאמר ובהשתתפותם של הרמטכ"ל, אשר חזר אך
זמן קצר קודם-לכן מן השיחות שניהל בדמשק, ושל שר
המלחמה, שמס בדראן. אין אנו יודעים מה סוכם באותה
ישיבה ממושכת, אולם ניתן לשער, כי הרמטכ"ל דיווח על

שיחותיו עם מנהיגיה של סוריה. העיתון הרשמי למחצה „אל-אהראם“ בגיליונו ב־17 במאי, מגלה מקצת מאשר אירע באותה ישיבה:

„המושיר עאמר הורה לדרוש ממפקד כוחות-החירום בקוי שבי-תת-הנשק ישראל-מצרים, הגנרל ההודי ריקיה, כי ירכז את כוחו תיו, יפנה אותם לרצועת עזה ויתרחק מקו הגבול המצרי. זאת — כדי שכוחותיו לא יהיו נתונים לסכנה כלשהי אם תפרוצנה פעולות-איבה“.

בהסתמך על פקודה זו, המשיך „אל-אהראם“ בתיאורו, שיגר הרמטכ״ל עוד בו ביום את המכתב הבא אל מפקד כוח-החירום:

„הנני להודיעכם, כי הוריתי לכל הכוחות המזוינים של קע״מ, להיות נכונים לפעול נגד ישראל מייד עם ביצוע פעולה תוקפנית נגד מדינה ערבית כלשהי. בהתאם להוראות אלו התקבצו כוחו-תינו בסיני, שבגבולנו המזרחי. כדי להבטיח את שלומם של כוחות-החירום הבין-לאומיים התופסים עמדות בנקודות-הפיקוד שבגבולנו, דורש אני כי תזרו לפנותם לאלתר“.

יושם אל לב כי מנוסח המכתב עולה דרישה לפינוי נקודות-התצפית והביקורת לאורך הגבול עם ישראל, אותן איישו חיילי האו״מ — אך לא דרישה לפינויים המלא של כוחות-החירום ממצרים. כמו־כן עולה מנוסח הדברים, כי דרישתה של מצרים לא התייחסה כלל לכוחות האו״מ המצויים בשרם-אש־שייח, שכן זו אינה נמצאת לאורך הגבול עם ישראל.

הגנרל ריקיה השיב לרמטכ״ל צבא מצרים, כי אין בסמכותו להיענות לדרישתו, וכי יעבירנה למזכיר הכללי של האו״מ בניו־יורק, ואכן — כך עשה. הדרישה המצרית הגיעה לניו־יורק בשעות הלילה המאוחרות, ולמחרת, ב־17 במאי, העביר מזכיר האו״מ לנציג מצרים באו״מ מוחמד עודי אל־קוני את תשובתו: פינוי חיילי כוח-האו״מ מעמדותיהם הקדמיות יבוצע רק על־פי הוראות המזכיר הכללי. אם תעמוד מצרים על דרישתה, יהיה הפינוי מלא — ולא חלקי; סופי — ולא זמני.

אולם, עוד קודם שנתקבלה בקהיר תשובתו של ארתאנט, החלו כוחות צבא מצרים תופסים את נקודות התצפית והביקורת מידי האו״מ. בשידור מיום 18 במאי, בשעה 0600, סיפר רדיו קהיר את אשר נעשה יום קודם לכן:

„ב־17 במאי בוצעה בפועל דרישתו של הפריק אואל פאנוי, הרמטכ״ל המצרי, אשר הופנתה לגנרל ריקיה, מפקד כוחות-החירום, בדבר נסיגת כל הכוחות מנקודות-התצפית בהן היו ממוקמים — וריכוזם מאחורי קוי שביתת-הנשק ברצועת עזה... וכך נמצאים הכוחות המצריים מאז שחר יום 17 במאי על קו-הגבול המצרי הארוך, המשתרע מרפיח עד מפרץ עקבה“.

המאורעות המשיכו להתגלגל בקצב מהיר. במרכז האו״מ קיים המזכיר הכללי פגישות אחדות עם נציגה הקבוע של קהיר, אולם אלה לא הביאו לכל תמורה שהיא. בקהיר נפגש שר-החוץ של מצרים — מתמוד ריאד — עם נציגיהן של שבע המדינות שמחייליהן הורכב כוח-החירום⁷, ותבע פינוי מלא של כוחותיהן ממצרים. כפי שפורסם מאוחר יותר, הביעו נציגי הודו ויוגוסלביה מייד את הסכמתם לדרישה המצרית, ואילו נציגי שאר המדינות הסתייגו. בערב אותו יום, 17 במאי, שלח שר-החוץ המצרי למזכיר הכללי של האו״מ את האיגרת הבאה:

„ממשלת קע״מ מתכבדת להודיעכם, כי החליטה לשים קץ לנו-כחות כוחות-החירום הבין-לאומיים בשטחיה וברצועת עזה. נא לנקוט בצעדים הדרושים בדיון זה, ולהוציא כוחות אלה בזמן הקרוב ביותר“.

בקהיר התנהלה באותם ימים עצמם פעילות דיפלומטית אינטנסיבית. ב־17 במאי הגיע לקהיר סגן ראש-ממשלת סוריה ושר-החוץ שלה, איברהים מאחוס, ונועד עם נאצר. ב־18 במאי נתקבלה איגרת-תמיכה מנשיא אלג'יריה, הוארי בומדיין. שר-החוץ, מתמוד ריאד, נפגש — בזה אחר זה — עם שגר-יריהן ונציגיהן של רבות מן המדינות המקיימות קשרים דיפלומטיים עם קהיר, והעמידם על נקודת-ההשקפה של מצרים בדבר התפתחות המאורעות בזירה.

ממדינות ערב החלו מגיעות התגובות הראשונות לדרישתה של מצרים לפינוי כוח-החירום משטחה. נשיא סוריה, גור אדיין אל-אתאסי, אמר בנאומו ב־22 במאי בפני חברי הוועד המרכזי של התאחדות הפועלים הערביים: „בשם העם הערבי בסוריה אנו מכריזים על תמיכתנו המוחלטת בצעד המכריע אותו נקטה מצרים בדרישה את פינוי כוחות האו״מ; זוהי זכותה שאינה ניתנת לערעור“.

(המשך בעמ' 73)

ארתאנט בקהיר

